

ЕВОЛЮЦІЯ ТЕОРІЇ ІНОЗЕМНОГО ІНВЕСТУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ФРАГМЕНТАЦІЇ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Грамотнєв Віталій Едуардович

*кандидат економічних наук,
докторант кафедри міжнародної торгівлі і маркетингу,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана;
заступник директора,
Інститут стратегічних досліджень «Нова Україна»*

Сучасні теорії іноземних інвестицій є продуктом тривалого еволюційного процесу. Починаючи з класичних теорій, що спиралися на відмінності в нормі відсотка прибутку і порівняльні переваги країн, і закінчуючи сучасними концепціями, такими як «еклектична парадигма», ці теорії постійно змінювалися, щоб відповідати новим економічним реаліям.

Об'єктивна економічна дійсність ставить перед науковцями нові виклики у зв'язку з масштабними зрушеннями у глобальній системі економічного співробітництва. Зростання геополітичної напруги, кризи на енергетичних та продовольчих ринках, волатильність світових цін сировинних товарів разом з наслідками війни в Україні призвели до виразної тенденції фрагментації міжнародних торгівлі та потоків капіталу, що дослідники та громадські діячі вважають одним з симптомів нового розколу світу на протидіючі блоки та Другої холодної війни.

Геоекономічна ситуація, що передувала пандемії коронавірусу та початку війни в Україні нагадує дослідникам період розвитку світової економіки перед початком Першої світової війни приблизно з 1870 по 1914 рік, який називають «золотим століттям» [1, с. 7], в т.р. за безпрецедентну свободу міжнародного руху капіталу, іноземних інвестицій, трудових ресурсів тощо.

Як в минулі часи Перша світова війна разом з наслідками Великої депресії вказала на недосконалість економічних теорій, що панували у той час, так й сьогодні фрагментація міжнародної економіки, що набирає динаміки, змушує замислитись над питанням: «Наскільки теорії іноземних інвестицій, що панують нині, відповідають викликам часу?».

Відповідь на це питання допомагає отримати ретроспективний аналіз історії формування сучасної теорії прямих іноземних інвестицій, періодизація її еволюції та дослідження ключових сучасних концепцій прямих іноземних інвестицій. Проведений аналіз еволюції концепцій іноземного інвестування в контексті особливостей устрою суспільства та економіки дала змогу виявити тісний зв'язок між перебігом розвитку теорії

та ключовими моментами різних періодів історії. Найбільш наочно цей зв'язок проявляється у поступовій зміні предмету наукового пізнання явища іноземного інвестування, що дає змогу розділити етапи розвитку наукових поглядів на іноземне інвестування на декілька загальних періодів.

Період розвитку теорії іноземного інвестування, що охоплює епоху Нового часу, пропонується назвати «макрорівневий», адже протягом нього дослідники, серед яких А. Сміт, Д. Рікардо, Д. Мілля вивчали явище іноземного інвестування переважно в глобальному контексті розвитку колоніальної міжнародної торгівлі та її впливу на рівень могутності певної держави. Питання стосовно іноземного інвестування, над яким вчені у цей період замислювались, можна найбільш узагальнено сформулювати як: «Чому це можливе?», адже дослідники, споглядаючи за формуванням міжнародних потоків капіталу, намагались зрозуміти чому це явище відбувається, які його головні причини та можливі наслідки для економік.

Початком «мікрорівневого» періоду пропонується вважати післявоєнний період 60-70-х рр. ХХ ст., коли стрімке зростання значимості ПІІ у світовій економіці змістило увагу дослідників від глобального та державного рівня на рівень фірми-іноземного інвестора. Тим самим це викликало до життя спеціалізовані теорії прямих іноземних інвестицій, автори яких усі разом намагались дати відповідь на запитання: «Як це працює?», а окремо шукали відповіді на більш вузькоспрямовані питання, в т.ч.: «Куди?», «Чому?» і «Як?».

Генезис спеціалізованих теорій іноземного інвестування у його «мікрорівневому» періоді розвивається, починаючи з концепції С. Хаймера [2, с. 198], яка передбачає, що успішність іноземного інвестування певної компанії залежить від володіння нею деякими монополістичними перевагами перед місцевими фірмами приймаючої країни. Р. Вернон [3] надав альтернативний погляд на іноземне інвестування, запропонувавши вивчати його у зв'язку із життєвим циклом продукції. Він вважав, що іноземне інвестування є відповіддю фірми на несприятливі ситуації, що виникають на певних етапах такого циклу. Автори теорії інтерналізації Д. МакМанус, П. Баклі та М. Кассон [4] припустили, що всередині великої корпорації між її підрозділами діє особливий внутрішній ринок, формування якого, в т.ч. шляхом іноземного інвестування дозволяє корпораціям отримувати переваги на місцевих ринках. Синтез зазначених теорій ПІІ було здійснено Д. Даннінгом [5] у рамках розробленої ним «еклектичної парадигми». Зазначена концепція формує систему факторів, що визначають схильність фірм до іноземного інвестування.

У подальші роки теорія іноземних інвестицій продовжила розвиватись, головним чином, шляхом синтезу різних концепцій в рамках «еклектичної доктрини». Новими об'єктами ставали взаємозв'язки між

підходами до організації регіональної економіки та прямими зарубіжними інвестиціями, а також комплексні наслідки, які виходять за межі економічних рамок і охоплюють питання соціальної відповідальності, екології, політики та права. До цього часу учені світу розробили різноманітні теоретичні обґрунтування та концепції іноземних інвестицій, що можуть бути використані для формулювання міжнародної інвестиційної політики країн та стратегій компаній.

У той же час, не існує єдиного пояснення чи теорії, яка б повністю розкрила економічну роль, причини та рушійні сили іноземного інвестування загалом та ПІІ, зокрема. Ба більше, згадані теорії розроблялись за таких умов міжнародного інвестиційного середовища, що істотним чином відрізняється від нинішньої ситуації. Наслідки глобальної економічної кризи після коронавірусної пандемії, фрагментація світової економіки, ініційована війною в Україні, загальне загострення геополітичної ситуації формують нове, більш турбулентне й непередбачливе середовище, що впливає на поведінку іноземних інвесторів, змінює їх географічні та секторальні уподобання. Це дозволяє зробити висновок, що наявні інструменти теоретичного аналізу прямих іноземних інвестицій недостатньо розроблені, щоб адекватно відповідати викликам часу, точно передбачати в нових умовах поведінку економічних суб'єктів, а еволюцію теорії іноземних інвестицій може чекати новий період розвитку.

Список використаних джерел:

1. Bloomfield A., Patterns of Fluctuation in International Investment Before 1914. Princeton University. New Jersey, 1968. P. 7.
2. Hymer S. The international operations of national firms, a study of direct foreign investment. Massachusetts Institute of Technology. 1960. P. 198.
3. Vernon R. International Investment and International Trade in the Product Cycle. *The Quarterly Journal of Economics*. May, 1966. Volume 80. Issue 2. P. 190–207.
4. Casson Mark. The Theory of the Firm. Cheltenham : Edward Elgar ed. 1996.
5. Dunning J.H. Explaining International Production. London : Unwin Hyman, 1988.